

vědeckou činnost, na druhé straně však paradoxně usnadnily rozšíření vědeckých kontaktů dalších pracovníků fakulty. Pro Vrhela byla spolupráce s univerzitami na celém světě jednou z priorit jeho aktivit ve vedení fakulty. Není přitom rozhodně náhodou, že jako proděkan pro zahraniční vztahy podstatnou měrou přispěl k rozšíření kontaktů s univerzitami hispánského světa, ve Španělsku, v Mexiku či Argentině.

Potom, co v roce 1999 skončilo jeho druhé období ve funkci děkana, se Vrhel vrátil v plném rozsahu zpět k etnologii a antropologii. Jeho zájem se dodnes upírá především na předhispánské kultury Ameriky, zejména na četbu mayských textů nejen v podobě klasických kodexů, ale především nápisů na stélách, nadpraží atp. Vrhela zde nepochybně přitahuje jak otázka dešifrace textu, tak jeho zařazení do širšího kontextu jak ho chápe interpret. Nepřekvapuje příliš, že Vrhelův odchod z funkcí uvítali hlavně studenti. Oceňují inspirační charakter jeho přednášek i textů stejně jako neobyčejný přehled po obecných otázkách kultury v tom nejširším slova smyslu. Právě proto, ale nejen proto, je František Vrhel nepřehlédnutelnou osobností současné české etnologie a kulturního života vůbec. Především svým otevřeným přístupem k antropologii a etnologii poznamenal desítky studentů, projevujících mu sympatie a vděčnost, již se těší málo pedagogů Univerzity Karlovy. Vrhel tak patrně ovlivnil podobu české etnologie mnohem výrazněji než ti představitelé oboru, kteří se třeba víc než Vrhel věnovali prezentaci svých názorů formou rozsáhlých monografií či desítek časopiseckých studií.

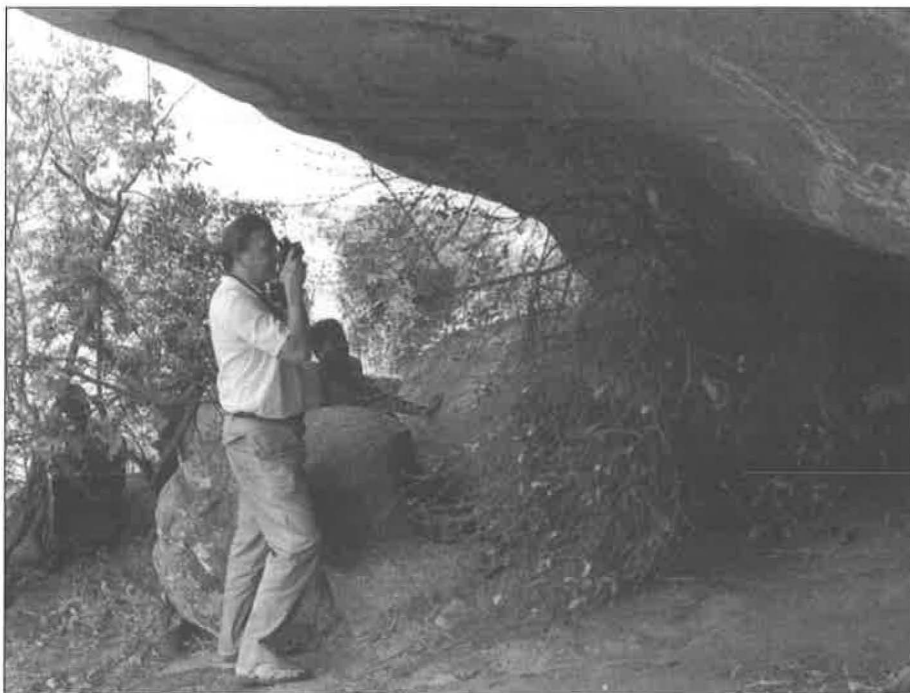
Josef Opatrný

Doc. PhDr. Josef Kandert, CSc.

Pozdrav k mladému jubileu

Dynamicky ubíhající čas nás staví před neuvěřitelné. Významného životního jubilea se dožívají naši o generaci mladší kolegové. Je jistě radostné, když v jubilujícím ohlédnutí na jimi vykonanou práci můžeme a musíme konstatovat, že ve vědeckém usilování postupovali systematicky, razili si vlastní cestu vědeckého poznání, byli nekompromisní k zjišťované pravdě, tolerantní k názorům druhých, přísní k sobě samým. Všechna tato pozitiva jsou obrazem vědeckého usilování významného českého sociálního antropologa doc. PhDr. Josefa Kanderta, CSc, vysokoškolského učitele a vedoucího Katedry sociologie Fakulty sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Dne 22. července 2003 se tento neuvěřitelně svěží, myslivý vědec, vstřícný spolupracovník a inspirující učitel dožil šedesáti let.

Profesní dráha Josefa Kanderta byla přímočará a směřovala cíleně k sociálně antropologickému studiu mimoevropských civilizací. Po maturitě absolvoval jako dokumentátor roční stáž v Náprstkově muzeu, tehdejším vědeckém centru studia tzv. obecné etnografie v českých zemích. Předchozí zájem o staroegyptskou a americkou civilizaci, zájem svých raně mladých let, zde Josef Kandert nahradil zájmem o Afriku, zájmem nesporně neméně nosným. V roce 1961, když zahájil svá univerzitní studia na Filozofické fakultě UK v Praze, směřoval je již k prostoru tohoto kontinentu. Studoval zprvu na oborech afrikanistika – historie (kombinace afrikanistika – etnografie se neotevírala). Afrikanistice, kterou studoval u Karla Petráčka a Ivana Hrbka, zůstal věrný. Již po roce studia na FF UK však v souvislostech

Zimbabwe, 1989, skalní malby.

svého odborného usilování, syceného zkušeností muzejní praxe a osobním vlivem pracovníků Náprstkova muzea: Milana Stuchlíka, Ericha Herolda a Čestmíra Loukotky, zaměnil obor historie za etnografii, disciplínu, která v 60. letech vychovávala i specialisty pro studium života a kultury tzv. „přírodních“ národů. Přestup na katedru etnografie a folkloristiky znamenal ovšem i další odborné vyhranění. Josef Kandert začal pracovat v nově konstituovaném sociálně antropologickém semináři Ladislava Holého a Milana Stuchlíka, dvou badatelů, kteří obor sociální antropologie na FF UK založili a několik krátkých let také rozvíjeli. Odbornost Josefa Kanderta však tvarovala, a ve speciálním rozměru středoevropské etnografie rozšiřovala a pro

hlubovala, také Soňa Švecová. K vlivu těchto tří univerzitních učitelů a posléze i kolegů a osobních přátel, se Josef Kandert také celý život hlásil.

Svou diplomovou práci, kterou se profiloval jako sociální antropolog se specializací na prostor Afriky a v užším vymezení Afriky subsaharské, vypracoval na téma: *Význam matrilinéárních pokrevně příbuzenských skupin pro soudržnost bilinéárních společností*. Obhájil ji v roce 1966.

V následujících letech 1966 až 1969 absolvoval Josef Kandert postgraduální aspirantské studium v Ústavu pro etnografii a folkloristiku ČSAV v Praze. Orientoval se však, opět záměrně, na středoevropský prostor. K tomuto rozhodnutí ho vedl zásadní důvod: jako

sociální antropolog viděl v dlouhodobém stacionárním výzkumu jedinou cestu základní etnografické heuristiky. A jediným terénem, kde mohl na konci 60. let 20. století i z finančních důvodů takovýto výzkum uskutečnit, byla mateřská Československá republika. Po konzultacích se Soňou Švecovou a po své rozvaze zvolil terén slovenské Detvy, oblasti, která se v té době prudce měnila z regionu hluboce ukotveného v tradicích vesnické zemědělské kultury v region ovlivňovaný nastartovaným průmyslovým rozvojem. Vypracoval si tak druhou odbornost, odbornost pro studium moderní průmyslové populace. Disertaci obhájil v roce 1970 na téma: *Členství v totalitních skupinách a chování jednotlivce*.

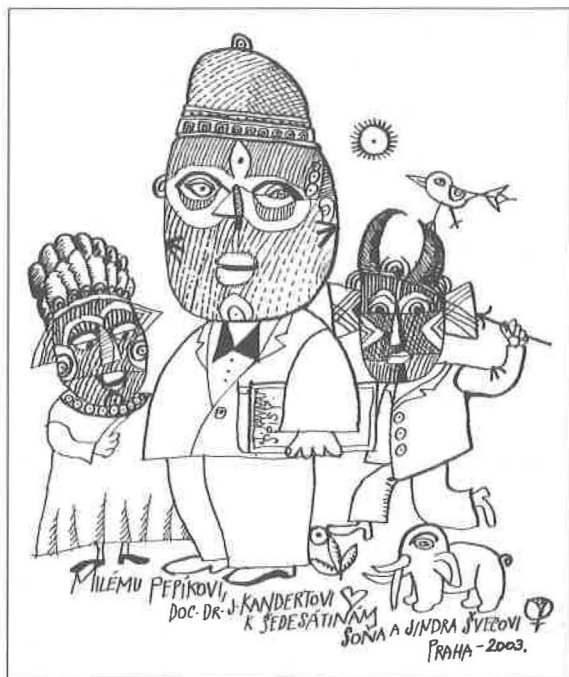
Po ukončení aspirantury se Josef Kandert navrátil ke svému prioritnímu vědeckému zájmu – k afrikanistice. Jako vědecký pracovník Náprstkova muzea tento svůj obor nadále a trvale rozvíjel. Svou základní afrikanistickou specializaci a vstřícné prostředí Náprstkova muzea neopustil ani poté, co na počátku 90. let 20. století začal působit jako vysokoškolský učitel na Fakultě sociálních věd UK v Praze. Zde se také habilitoval docentskou prací na téma: *Horníci a Dolňáci. Duální svět středoslovenských vesničanů v posledních třiceti letech*.

Vědecké dílo Josefa Kanderta se dotýká problematiky dvou kulturně kontrastních populací: africké (s důrazem na obyvatelstvo subsaharské Afriky) a evropské (s orientací na obyvatelstvo střední Evropy). Jeho rozsáhlé dílo o populacích afrického kontinentu zhodnotili afrikanisté i antropologové. Nemenší je však badatelská práce Josefa Kanderta věnovaná obyvatelstvu Slovenska a Čech. Na tento jeho vědecký přínos, významný a neopominutelný, chci obrátit pozornost.

Při studiu středoevropských populací vycházel Josef Kandert ze dvou základních teoretických premis. Prvou premisou byl koncept kultury jako integrálního celku, který je sice permanentně proměnlivý, avšak v určitém časovém horizontu prostupuje jako jednotný systém životní způsob člověka, skupiny a society. Druhou premisou byl koncept sociální určenosti jako faktoru, v němž se prolíná objektivní danost i subjektivní interpretace. V pojetí J. Kanderta je sociální určenost faktorem, kterým je definována a interpretována nejen stratifikace společnosti na nejrůznějších úrovních jejího sociálního bytí, ale i z této stratifikace vyplývající subjektivně vnímané a subjektivně předefinovávané vztahy lokální (regionální, města a vesnice, vlasti a ciziny). Potud je J. Kandert svými badatelskými pozicemi ukotven v interpretativní antropologii.

V takto pochopeném teoretickém přístupu ke studiu středoevropských populací, přístupu, na němž vybudoval svou „specializaci“ sociálně antropologického studia středoevropského prostoru, rozpracoval J. Kandert čtyři základní vzájemně vzdálené tematické okruhy.

Stěžejní a rozhodující se v Kandertově „evropském“ badatelském zájmu stala otázka modelů sociálních vztahů v proměňující se realitě společenského vývoje druhé poloviny 20. století. Sociální vztahy sledoval v rámci kontaktů různých lokálních společností, různých sociálních skupin fungujících uvnitř lokalit i v rámci rodiny jako základní sociální jednotky společnosti. Sledoval je na čtyřech úrovních: rodiny, vesnické lokality, v hranicích subjektivně definovaného „vlastního“ regionu a v kontaktech s „cizím“ městským prostředím. Studoval je v komplexnosti života societ i v souvislostech jednotlivých sociálních

Jindřich Švec: Portrét J. Kanderta, perokresba, 2003

jevů a vztahů. Své studium soustředil především na kontakty, komunikaci a jejich limity. Neopomíjel však ani kulturní a duchovní život příslušníků sociálně i názorově stratifikovaných společností vesnice a posléze i města. Charakteristickou pro takto pojatou Kandertovu analýzu sociálních vztahů se stala práce se širokým spektrem společenských a kulturních jevů, nevyjímaje jevy hmotné kultury (způsob bydlení, oděv, strava a stravovací zvyklosti a d.).

Své analýzy modelů sociálních vztahů opřel Josef Kandert o stacionární výzkumy ve vesnických obcích středního Slovenska (opakovaně v letech 1966 až 2001) a v malém městě na jižní Moravě (1997–1999). Pracoval tedy se současností (měřenou dobou jeho výzkumů),

ovšem – a to nutno zdůraznit – nepomíjel historický kontext společenské a kulturní minulosti, kontext pro středoevropský prostor a průmyslové civilizace nevyhnutelný. Budoval na konfrontaci „minulosti“ a „současnosti“, přesněji na konfrontaci přežívajícího či dožívajícího kulturního nazírání s nazíráním vnášeným státně-společenskými strukturami a masovými mediemi. Hledal schopnost adaptace na společenské poměry i osobité obranné mechanismy stmelující lokální společnost – vnitřně i proti „vnějším“ mocenským strukturám.

K nejzávažnějším Kandertovým přínosům studia „modelů“ společenských vztahů patří nové směřování sociálně antropologického studia na dotykové oblasti (v Kandertově terminologii etno-

grafické oblasti). Tyto oblasti představují území definované aktuálními kontakty mezi lokalitami, území, které si migračním pohybem a fungujícími vzájemnými styky definují sami obyvatelé lokalit – bez ohledu na vědou definované oblasti „národopisné“, geografické či hospodářské. Takto netradičně vymezená „etnografická“ oblast dala J. Kandertovi nový prostor nejen pro poznání vnějších vztahů obyvatel vesnických obcí – k okolním obcím, k představitelům státních a správních struktur, ke státu a národu jako sociálním organizmům. Umožnila mu také mnohostrannou specifikaci vztahů uvnitř vesnic v rámci sousedského, genderového, generačního a „mocenského“ okruhu – a překvapivě také specifikaci vztahů uvnitř příbuzenského okruhu. Na bázi vztahů s „cizím“ vnějším světem pak byla podnětem k rozpracování otázky komunikačních strategií a přijímaných herních rolí těchto strategií a otázky rozpornosti řízené a spontánní názorové „modernizace“ vesnické společnosti (měřeno středoslovenským prostorem).

Druhým tematickým okruhem badatelského zájmu, jímž se Josef Kandert dotkl problematiky řešené v souvislostech etnologického studia českého a slovenského prostoru, byly otázky dějin oboru a jeho metodologie. Od přelomu 80. a 90. let 20. století se opakovaně k těmto otázkám navrácí ve statích i esejích. Zajímají ho kritická ohlédnutí na zvrátový vývoj české etnologie konce 19. a 20. století, na kontroverzní proces konstituování sociální antropologie v českých zemích (1989, 1991, 1994, 2001, 2002), a také na dílo profilujících českých etnologů, sociokulturních antropologů a cestovatelů působících v českých zemích i v zahraničí (1983, 1987, 1991, 1992, 1994, 1996, 1997, 2003). Pozornosti za-

sluhují statí o konstituování sociální antropologie a o metodologických přístupech, metodách sociální antropologie a o práci s různorodým etnografickým materiálem (1991, 1993, Filipov, 1999).

Třetím tematickým okruhem, v souvislostech badatelských zájmů Josefa Kanderta okruhem novým, jsou sociální aspekty proměňujícího se života obyvatelstva České republiky. Zájem o transformaci rodinných hodnot (1993), o dynamický vývoj společenských vztahů v lokálních společnostech (1999) je spojen s vědeckou činností J. Kanderta v posledních deseti letech. Ukazuje nejen posun k problematice české. Ukazuje především aktuální položení důrazu na syntetizující sociálně antropologické analýzy současné společnosti. V této rovině již J. Kandert vstoupil na pole politické antropologie.

Čtvrtým tematickým okruhem, k němuž se Josef Kandert v kontextu středoevropského prostoru věnoval, byly výpočetní možnosti etnografického materiálu při osvětlování pravěkých a raně historických dějin. K těmto tématům se vyslovil jak v souvislostech výkladu artefaktů nalezených v hrobových materiálech (1982), tak v souvislostech interpretace počátků české státnosti (1992). Zájem o problémy předhistorických a raně historických společností zůstal ovšem v ostatním Kandertově vědeckém díle víceméně solitérní záležitostí. Přesto však dokumentuje profil vícestranné vědecké osobnosti Josefa Kanderta.

Zastavme se však u osobnosti Josefa Kanderta člověka. Tu formovala tři rozdílná sociální prostředí: intelektuální rodina, iniciující sociálně antropologický seminář na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a podněcující Náprstkovo muzeum.

Harmonické, vysoce kultivované prostředí pražské středostavovské rodiny vchovalo v Josefu Kandertovi vnitřně vyrovnaného člověka s hlubokým sociálním citěním (empatií), člověka cílevědomého, který si dovede stanovit životní perspektivu, který zná a dodržuje etickou hranici cílevědomosti, ctí ji v kariéřním usilování i v mnohotvárných profesních kontaktech, člověka, který si dovede vážit názoru svého i názoru druhého. S tímto osobnostním vybavením vstupoval Josef Kandert do zápasu o možnost studovat zvolenou oblast svého odborného zájmu, jimiž byly kultury mimoevropských populací.

Společensky sevřené prostředí Náprstkova muzea, vědeckého ústavu, na jehož půdu vkročil jako odborný elév po maturitě a kam se vrátil jako specialista – afrikanista po ukončení aspirantury, mu vybudovalo smysl pro týmovou práci a vztah k autentickému materiálu jako primárnímu základu vědecké společenské analýzy. Naučilo ho přísné pracovní kázně, naučilo ho respektovat hierarchii

zaujatých pracovních rolí a nepohrdat fyzickou prací z pozice pseudo nadřazeného vědce.

Prostředí Katedry etnografie a folkloristiky Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze přivedlo Josefa Kanderta nejen k přijetí sociální antropologie jako oboru se specifickým pohledem a výkladem sociálních vztahů a žité kultury, ale dalo mu poznat také trvalé životní přátele. Naučilo ho ctít hodnotu čestného, nekompromisního a kritického přátelství ve vědeckém světě.

Co přát badateli, který stojí na vrcholu své vědecké dráhy? energii, odvahu, zdraví a věrnost přátelského kruhu.

Mirjam Moravcová

K biografii Josefa Kanderta:

Klápšťová, Kateřina: Josef Kandert – šedesátiletý. *Český lid – Etnologický časopis*, 90, 2003, s. 383–390. – Zde srov. bibliografii prací J. Kanderta z let 1996–2003. Kandert Josef. In: Filipický, J. (ed.): *Kdo byl kdo: Čeští a slovenští orientalisté, afrikanisté a iberoamerikanisté*. Praha 1999.